

ДА ПЫТАННЯ СПЕЦЫФІКІ КАЛЯДАЎ НА БЕРАСЦЕЙШЧЫНЕ

А.А. Васільчук, 2 курс

*Навуковы кіраўнік – І.А. Швед, д. філ.н., прафесар
Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. С. Пушкіна*

Каляды – пераломны момант гадавога цыкла, – ўяўлялі сабой складаны шматварыянтны, поліфункцыянальны абрадавы комплекс, які ўзнік у выніку спалучэння, узаемадзеяння, узаемапранікнення абедзвюх сістэм светабудовы – дахрысціянскай і хрысціянскай, а таксама адпаведных кожнай з іх абраднасці, звычайў, вераванняў, духоўна-маральных каштоўнасцей [1, 33].

Перш за ўсё трэба адзначыць, што каляды – народнае зімовае свята дахрысціянскага паходжання. У гадавым коле народных аграрных абрадаў і святкаванняў мінулага яны храналагічна займалі першае месца. «Каляды – гэта вылыкэ свето. Мы ёго празднуім 7 январа. Звязано воно з народжэннем Хрыста. На Коляды ў любую хату трэба, каб была ёлка. Пырыд Колядамы вэчором ідыць кутню. На пэршы дэнь Колед увэчоры ходять колядныкы. Вони одываюцца в мідвідя, чы в кого-ныбудь другога і спывають пысні. За пысні господар ім дае грошы, чы шчо-ныбудь поісты. Ходять колядоваты тыко хлопцы. На другы дэнь Коляд зранку прыходыць хлопцы і заспявае: “Прышлы гостонькы, // Да коляднычкы. // Святы вэчор, // Да коляднычкы. // Колядоваты, пана пытаты. // Святы вэчор, пана пытаты, // Пана пытаты...”» [ФЭАБ: в. Гарбаха Іванаўскі р-н].

На Беларусі свята адзначалася з 24 снежня да 6 студзеня ўключна. На працягу двух тыдняў працаваць лічылася грахам, і людзі ўдзень выконвалі толькі тую работу, без якой нельга было абысціся. Усе вечары лічыліся святымі і таму ў гэты час не займаліся ніякай гаспадарчай дзейнасцю. Рыхтавацца да каляд пачыналі з піліпаўкі: назапашвалі прадукты, для жывёлы нарыхтоўвалі неабходную колькасць кармоў (рэзалі сечку, трэслі трасянку), прыбіралі хаты і гаспадарчыя пабудовы, моладзь майстравала маскі і карнавальныя касцюмы, усе мыліся і апраналіся ў святочнае адзенне [2, 625].

Каляднае святкаванне пачыналася з 25 снежня. На працягу ўсіх калядных дзён адзначаліся тры кушці. Першая кушця (вялікая) была пачаткам каляды і спраўлялася вельмі ўрачыста. З ёю было звязана многа звычайў, прыкмет, варожбаў.

У некаторых лакальных традыцыях падчас першай кушці адзначаліся Дзяды («На столі ўсё остаецца, ужэ ныц ныхто нэ прыбыраемо, нэ мые ны посуды, ныц нычого. Гэто ўжэ діды прыходзять і вэчэрають»). Калядная вячэра заканчвалася малітвай. Рэшткі страў не выкідвалі, бо, паводле народнага меркавання, яны валодалі ахоўнымі, гаючымі і прадухавальнымі ўласцівасцямі. Рэшткі кушці, часта разам з падгарэлым верхам, аддавалі курам, каб добра несліся, «каб не шлі по чужых дворах нэсціса куры» [1, 38].

Увечары перад Новым годам спраўлялі другую кушцю (багатую), якую называлі «тоўстай», «мясной», «шчодрай». У гэты вечар дзяўчаты шчадравалі – хадзілі са «шчодрай», на ролю якой выбіралі прыгожую дзяўчыну. Яе апраналі ў святочнае адзенне, на галаву ўскладалі папяровы вянок з рознакаляровымі стужкамі [2, 626].

Сярод калядных песень вылучаліся агульныя калядкі, якія мелі гумарыстычную афарыюўку. Да прыкладу: «Блізка калядкі, // Нізка каўбаскі. // Радуйся, зямля, // Бог жыта родзіць! // Перад калядкі, // Злез поп на градкі, // Радуйся, зямля, // Бог жыта родзіць! // Перад кушцёю, // Поп з пападзёю. // Радуйся, зямля, // Бог жыта родзіць!» [ФЭАБ: в. Русіна Баранавіцкі р-н].

Група калядоўшчыкаў выконвала прыгаворы магічнай скіраванасці і песні з пажаданнямі дабрабыту гаспадарам, за што калядоўшчыкі атрымлівалі рытуальны пачастунак, грошы. Да прыкладу: «Добры вечар, шчодры вечар, // Пані гаспадынька, // Дазволь павіншаваць з Новым годам, // З Калядкамі! // Жадаем шчаслівага святкавання, // Ды за год зноў Каляду сустракаць. // Гаспадынька, перапёлачка, // У цябе сырчыкаў поўна полачка, // Ты нас будзеш частаваць, // А мы цябе будзем віншаваць, // І з дзеткамі, і з добрым здароўечкам. // Каб за лета дачакала, // Ды зноў каляднічкоў сустракала, // Падарункамі надзяляла» [ФЭАБ: в. Яглевічы Івацэвіцкі р-н]. Асобна выконваліся песні, адрасаваныя дзяўчыне, якая ўжо дасягнула шлюбнага ўзросту («Зажурылася крутая гара, // Што не ўрадзілася крутая трава, // А ўрадзіла жыта і пшаніца. // Шла дзеванька пшаніцу жаці, // А за ёю еі матонька. // – Хадзі, доню, хадзі дадому, // Бо ўжо прыйшло трое сватоў. // Усе сваты ды каляднічкі. // Першыя сваты сядзяць у хаце, // А другія – пад акенечкам, // А трэція – за варотцамі. // Што ў хаце, то дзеваньку аддаці, // А што пад акенечкам, то пірага даці, // А за варотцамі, то і так адаслаці» [3, в. Рухча Столінскі р-н]). Калі калядоўшчыкаў ніяк не ўзнагароджвалі, яны рабілі

«розныя паскудствы, сцякліну ложаць на комін», што з’яўляецца праявай абрадавых «антыпаводзін».

Трэцюю куццю (посную) адзначалі 5 студзеня, перад Вадохрышчам. Яе яшчэ называлі «галоднай», «вадзяной». Абавязковай стравай у гэты вечар была каша з ячных зярнят або круп. Са святкаваннем поснай куцці на Брэстчыне звязана мноства прыкмет і павер’яў. Так, верылі, што калі хата ў гэты дзень трымалася ў чысціні, то летам павінен быў урадзіць чысты лён. Таксама за вячэрай спяшаліся з ядой, каб летам хутчэй управіцца з палявымі работамі [2, 626]. Такія магічныя дзеянні грунтаваліся на прынцепах «падобнае выклікае падобнае».

У калядных вечары выконваліся сюжэтныя песні на маральна-этычную тэматыку з рэлігійнымі матывамі. Такая калядная песня была запісана мною ў в. Рухча Столінскага раёна ад Васільчук Кацярыны Рыгораўны 1934 г. н.: «У нэдлію по обіды, // Ходыў Господь по ўсім світы. // Ходыў жэ він жэбруючы, // Грiшных людэй трэбуючы. // Попоў жэ він тёмным лісам, // Зустріў деўчу – воду нэсэ. // – Посцій, дэўчо, дай мні воды, // Мойму сэрцу одволоды. // Гэта вода нэ чыстая, // З дрэва лыстомі нападана. // Гэта вода рэчыстая, // Сама деўча нэ чыстая. // – Ты сэм сынуў уродыла, // У гэту воду потопыла. // Тая деўка злякнулася, // На коліна споткнулася. // – Посцій, дэўчо, нэ лякайся, // Іды до цэрквы сповыдайся. // Покуль дэўча ў цэркву стала, // На сэм сажон зэмя ўстала, // І прыстолы поваляла».

На Брэстчыне, як і паўсюль ва ўсходніх і заходніх славян, у час вячэры выконваліся разнастайныя калядныя дзвячочыя варожбы – гэта пераважна варожбы пра будучы шлюб, жаніха. Да прыкладу: «У хату прыводзілі чорную курыцу. Перад ёю ставілі ваду, зерне, хлеб і соль. Да чаго яна падыдзе ў першую чаргу і што пачне есці, такое жыццё з мужам і чакае дзяўчыну. Вада – муж будзе пьяніпа, хлеб – будзе жыць у багаці, соль – чакаюць вечныя сваркі, зерне – добрае жыццё» [ФЭАБ: в. Зарэчча Камянецкі р-н]. З калядамі таксама звязвалася варажба, якая прадказвала будучы ўраджай. На Шчодры вечар стол пакрываўся сенам, а пасля наверх сцялілі абрус. Пасля вячэры гаспадыня выцягвала сцябліны: калі яны былі доўгія, то чакаўся добры ўраджай, а калі не, то дрэнны [ФЭАБ: в. Зарэчча Камянецкі р-н]).

Завяршаючы агляд калядых святкаванняў на Берасцейшчыне, трэба адзначыць, што семантыка і шматаспектнасць гэтага асноўнага гадавога рытуалу ў сваёй аснове надзвычай архаічная, звязаная з падзелам свету на дзве сферы: сваё і чужое, чалавечае і нечалавечае. На Брэстчыне, верагодна, быў пашыраны тып масак, які выяўляе жывёл, што звязана з важнасцю актуалізацыі ідэй “чужасці”, іншасветнасці. Між тым сустракаюцца згадванні пра такія групы пераапанутых, якія проціпастаўляюцца «свайму» свету ва ўсіх актуальных для дадзенага калектыву сферах: эпічнай (цыгане), сацыяльнай (салдаты), у плане прыналежнасці звярынаму (мядзведзь, каза) і інш. Аднак з часам разам з заклінальна-магічнай функцыяй усё большае значэнне набылі забаўляльна-эстэтычныя элементы каляднага абраду.

Скарачэнні:

ФЭАБ – Фальклорна-этнаграфічны архіў фальклорна-краязнаўчай лабараторыі БрДУ імя А. С. Пушкіна.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Традыцыйная мастацкая культура беларусаў: у пасці тамах. Т. 4. Брэсцкае Палессе: у 2-х кн. Кн. 1. / В. І. Басько, Т. В. Валодзіна, Т. Б. Варфаламеева. Мінск: Вышэйшая школа, 2008.

2. Васілевіч У. А. Каляды // Беларускі фальклор: энцыклапедыя: у 2-х т. Т. 1 / рэдкал.: Г. П. Пашкоў [і інш]. – Мінск: БелЭн, 2005. – С. 768.